

Puhetta kirjastosta – Kirjastokaista 2016

[Kirjastokaista](#) tuotti keväällä 2016 sarjan *Puhetta kirjastosta*, jossa kirjastoalan ihmiset saivat puhua suunsa puhtaaksi mieltään vaivanneista asioista. Alkuperäinen idea oli sarja ”volumneja” eli videoita, mutta kun olin pilottina sellaisia kokeilemassa, totesimme yhdessä, ettei homma amatööriesiintyjillä toimi, vaan katsojaa rupeaa naurattamaan, vaikka pitäisi olla huolissaan. Loppujen lopuksi sarja tehtiin podcastina osana [Kirjastoradiota](#) ja me puhujat jouduimme jännittämään vain puheilmaisuumme. – Kaikki omat tekstini purkitettiin 24.1.2016, mutta ne julkaistiin vasta loppukevästä.

I Tietokannat auki hakuroboteille

II Omien kokoelmien digitointi verkkoon

III Luettelointi on ainoa pysyvää lisäarvoa tuottava kirjastotyön muoto

IV Musiikki ei ole ohi – kirjastossakaan

V Miksi kirjastopäättäjät eivät arvosta musiikkia

I Tietokannat auki hakuroboteille

■ Suomen julkiset kirjastot suuntasivat jo 1990-luvulla päättäväisesti myös verkkomaailmaan. Siinä myös monessa tapauksessa onnistuttiin mainiosti. Sellaiset palvelut kuten *Kysy kirjastonhoitajalta* tuntuvat jo itsestään selviltä. Kirjastojen kokoelmatietokannat on myös siirretty verkon kautta käytettäväksi hyvin kattavasti, vaikka dokumentoinnin tasossa vielä tekemistä riittääkin.

■ Yksi hyvin keskeinen juttu on kuitenkin jäänyt hoitamatta. Useimmat kirjastojen tietokannat ovat edelleen näkymättömiä verkon hakuroboteille. Tietosuojasyistä rakennetut muurit estävät myös yleishyödyllisen indeksoinnin. Esimerkiksi yleisten kirjastojen suurin tietokanta HelMet jää Googlen palkollisilta kaivelematta, vaikka tietokannassa on paljon sellaista julkaisuihin liittyvää informaatiota, jota ei muualta löydä.

■ Tilanne on älytön ja kirjastoille nolo. Voihan sitä puhua innostuneesti verkkotiedonhaun hienouksista, mutta ikävää on joutua myöntämään, että eiväthän ne meidän bibliografiset tietueemme tosiaankaan tule mukaan googlausiiin. Kukaan ei hyödy nykytilanteesta, mutta tietokantojen lukkoja ei vaan ole ripeästi avattu. Asia on kirjastopäättäjien tiedossa, siitä on niin usein motkotettu. Selitykset ovat huonoja ja kuulostavat tekosyiltä.

■ Ehkä kansallinen Finna-palvelu ratkaisee ongelman yksittäisten kirjastojärjestelmien puolesta. Se on kuitenkin mahdollista vain niin, että kaikki yleisten kirjastojen tietokannat ovat hakupalvelu Finnan kautta saavutettavissa. Vielä ei niin ole. Kukaan ei myöskään osaa sanoa, tuleeko joskus niin olemaan tai kuinka kauan vielä joudutaan odottamaan.

■ Kansalaisten tiedonhakatavat ovat jatkuvassa muutoksessa. Yksinkertainen sanahaku on verkkoympäristössä kaikkien tuntema ja soveltama yleiskieli, joka on säilyttänyt keskeisen asemansa kielelliseen ilmiäsuun perustuvissa hauissa. Kirjastoilla ei ole mitään syytä pitää tietokantojaan tämän hakutavan ulottumattomissa. Selittelyt täytyy lopettaa, lukot aukaista ja turhat muurit raivata hakurobottien tieltä.

Jos tätä ei turhia viivyttelemättä tehdä, kansalaisilla on ihan hyvä syy todeta, että kirjastot ovat sittenkin pudonneet verkkokärryiltä.

II Omien kokoelmien digitointi verkkoon

- Koko vauras maailma on täynnä digitaalista tätä ja digitaalista tuota. Innokkaimmat puhuvat jo digitaalisesta maailmanajasta. Väite on sikäli perusteltu, että koska tietokoneet ymmärtävät vain digitaalista viestiä, niiden varassa toimivan yhteiskunnan on käännettävä ihan kaikki digitaaliseen muotoon.
- Kirjastojen pitkä historia on lähes kokonaan analoginen. Ensimmäiset digitaaliseen informaationtallennustekniikkaan perustuvat CD-levyt tulivat julkisiin kirjastoihin 1980-luvun alussa. Ensimmäiset suoraan verkon kautta käytettävät tietokannat ja muut palvelut käynnistyivät 1990-luvulla. Melkein kaikkien kirjastojen melkein kaikki kokoelmat ovat edelleen analogisessa muodossa.
- Puhe ”kaiken” löytymisestä netistä on katteetonta hölynpölyä. Kukaan ei suhdetta tarkasti tiedä, mutta ihmiskunnan historian aikana julkaistuista dokumenteista suurin osa ei vielä ole digitoituna verkon kautta tavoitettavissa. Näin ei tarvitsisi olla ja ehkä ei pitäisikään olla.
- Analogisten sisältöjen siirtäminen verkkoon edellyttää niiden digitoimista. Tarvittavat tekniikat, ohjelmat ja laitteet ovat olemassa, eivätkä ne ole edes kalliita muussa kuin kunnianhimoisessa pitkäaikaisarkistoinnissa. Mutta mikään ei digitoitu, ellei ihminen tee toiminnallisia päätöksiä.
- Ei voi sanoa, että kirjastot eivät meillä digitoi mitään. Kansalliskirjasto on tehnyt merkittävää työtä jo pitkään ja siellä sun täällä ympäri maata on paikallisia hankkeita, joista osalla on valtakunnallistakin merkitystä. Jonkinlaista kulttuuri- ja sivistyspoliittista merkitystä on jokseenkin kaikilla hankkeilla.
- Suomessa ei kuitenkaan ole yleisten kirjastojen kokoelmien digitoinnin suunnitelmaa. Sellaista ei myöskään synny, elleivät suurimpien kirjastojen johtajat ymmärrä asian tärkeyttä ja ota asiaa hoitaakseen. Halukkuutta digitointityöhön löytyy kirjastotyöntekijöiden keskuudesta, mutta eihän sitä omin päin ja suunnittelematta kannata tehdä.
- Laajamittaista arvokkaiden sisältöjen digitointia ei voi tehdä ilman resursseja. Ehkä kirjastopäättäjät eivät usko sisältöjen digitoinnin kiinnostavan kirjastojen nykyisiä asiakkaita tai verkon kautta laajemmin kaikkia kansalaisia? Mitä jos Helsingin kaupunginkirjasto esimerkkinä muille kokeilisi asiaa digitoimalla vaikkapa **Suosikki**-lehden vuosikerrat luettavaksi kirjaston päätteiden avulla? Sellaisesta voisi tehdä avajaistarjouksen uuteen keskustakirjastoon.
- Tekijänoikeuskaan ei olisi esteenä. Yleisten kirjastojen keskuskirjastolla on tällaiseen palveluun lain suoma oikeus. Minusta sillä on siihen myös velvollisuus.

III Luettelointi on ainoa pysyvää lisäarvoa tuottava kirjastotyön muoto

- Kirjastoissa on aina tehty monenlaista hyvää, jota on hankala mitata, laskea ja varsinkin todistaa hyödylliseksi – kuten nyt vaikka jokapäiväinen neuvonta tai kirjavinkkaus. Niiden arvo täytyy vaan ymmärtää ja oivaltaa.
- Perinteiseen kirjastotyöhön sisältyy kuitenkin yksi toimintamuoto, joka tuottaa kirjastolaitokselle ja sitä kautta kansalaisille havaittavalla tavalla pysyvää lisäarvoa. Tämä toimintamuoto on bibliografinen luettelointi eli orwellilaisella uuskielellä sama asia kuin metadatan tai kuvailutiedon tuottaminen.
- Pysyvää lisäarvoa syntyy luetteloinnissa kahdella eri tavalla. Ensimmäinen on luonnollisesti itse kokoelmatietokanta, joka on jalostunut korttiluettelosta monimutkaiseksi, tietokonepohjaiseksi, verkossa toimivaksi hakujärjestelmäksi. Kokoelmatietokanta sisältää yhteiskunnallista lisäarvoa, koska se syntyy ja on olemassa vain ihmisen tietoisien, ammattitaitoisen suunnittelun ja toteutuksen tuloksena. Moni säästöjä etsivä haaveilee koneellisesta luetteloinnista, mutta haaveeksi se taitaa jäädä.
- Toinen luetteloinnin lisäarvo, jota luetteloidijien yhteisön ulkopuolella harvoin tajutaan, sisältyy siihen informaatioon, jota luetteloiija voi tietokantaan lisätä. Luettelointisäännöt määrittävät minimin, mutta osaava luetteloiija tavoittelee ja saavuttaa paljon enemmän. Kun kaikki menee hyvin, luettelointitietue tarjoaa hakijalle sellaista taustalisätietoa, jota itse julkaisusta ei voi saada, linkkejä ulkoisiin lisätiedonlähteisiin sekä – vaikeimpana kaikesta – luetteloidijan ammattiosaamisestaan pusertamaa tukea tiedonhakijaparalle, joka verkkotiedon äärellä tekee valintojaan.
- Luetteloinnin tuottamaa lisäarvoa ei välttämättä ymmärretä kirjastolaitoksen sisälläkään. Häkellyttävän usein kuulee puheenvuoroja, joissa luettelointi nähdään välttämättömänä pahana, jonka ”joku muu” voi ”jossain muualla” hutaista kaikkien käyttöön. Näiden puheenvuorojen käyttäjät eivät tunnu tajuavan, että ilman laadukasta kokoelmaluetteloa kirjasto on kasa kirjoja, lehtiä ja äänilevyjä.
- Jos puhutaan vakavasti ja tosissaan kirjastolaitoksen tulevaisuudesta, luetteloinnin ja sen laadun varmistamisen pitäisi olla keskiössä, ei sivulauseen alaviitteenä, jonka kohdalle laitetaan talousarvioon merkintä ”toivottavasti ei maksa mitään”. Ilman laadukkaan luetteloinnin tuottamaa lisäarvoa kirjasto on kuin kirjakauppa, joka antaa säälistä lukea ilmaiseksi sitä mitä hyllyssä sattuu olemaan.

IV Musiikki ei ole ohi – kirjastossakaan

- Jos kirjastomusiikilla olisi puhekyky, se voisi hyvin perustein siteerata Mark Twainia ja todeta, että uutiset sen kuolemasta ovat olleet kovin enneaikaisia. Koska kirjastomusiikin kyvyt kuitenkin ovat toisaalla, se pyysi minua sanomaan pari lausetta puolestaan.
- Musiikki on ihmisten maailmassa suosituempaa kuin koskaan ja se myös ulottuu ihmiskunnan kaikkiin osiin tehokkaammin kuin koskaan aikaisemmin. Silti jokin on saanut monet kirjastopäättäjät tekemään sen virheellisen johtopäätöksen, että A. ”kaikki musiikki on jo verkossa” ja B. ”musiikkikirjastot voidaankin sitten tarpeettomina ajaa alas ja sulkea tarpeettomina”.
- Vaikka eräät perinteiset kirjastomusiikin käyttömuodot, erityisesti uuden popmusiikin lainaaminen, ovat uusien tarjontakanavien takia vähentyneet tilastoissa näkyvällä tavalla, ei musiikkikirjaston perinteinen tehtävä ole kadonnut minnekään. Edelleen tarvitaan paikkaa, josta hakea musiikkia eri muodoissa ja tietoa musiikista. Verkosta ei saa nuotteja tai musiikkikirjoja, eikä niistä äänitteistäkään ole verkossa kuin osa.
- Siitä piittaamatta, että jotkut kirjastopäättäjät ovat julistaneet musiikkikirjastot tarpeettomiksi, eräissä muissa kirjastoissa musiikki elää myös uusilla tavoilla kirjaston seinien sisällä. Esimerkiksi Turussa ja Tampereella on elävä musiikki tullut aivan uudella tavalla mukaan kuvioihin, kun on annettu lupa ja resursseja laajentaa perinteisiä kuvioita. Mahdollisuuksia on valtavasti, tarvitaan vain halu ja lupa niitä soveltaa.
- Kirjastolaitoksen on syytä sopeutua ihmisten musiikin harrastustapojen muutoksiin. Esimerkiksi kaikkia pop-uutuuksia ei ole tarvetta ostaa omaan kokoelmaan, koska niitä voivat kansalaiset muutenkin helposti kuulla. Säästyneillä rahoilla voi hankkia vaikka niitä kalliita bokseja, joihin yksilön varat eivät useinkaan riitä. Uudet kuviot on kuitenkin suunniteltava musiikkikulttuurin ja sen muutosten tuntemuksen, ei luottaen sokeasti mykkiin tilastolukuihin. Säästöjä hakeva ja löytävä asenne ei korvaa ymmärrystä ja asiantuntemusta. Musiikki ei ole ohi sen paremmin ihmisten maailmassa kuin kirjastossakaan.

V Miksi kirjastopäätäjät eivät arvosta musiikkia?

- Onko Suomi sivistysmaa? Jos asiaa tarkastelee kirjastomusiikin näkökulmasta, tekee mieli vastata kielteisesti. Eihän meillä ole edes musiikin kansallista keskuskirjastoa tai toimivaa valtakunnallisen varastoinnin ratkaisua. Miksi ei ole, se on tälle foorumille liian pitkä ja polveileva tarina. Mutta muutama huomio kannattaa silti tehdä arvoista ja niiden valinnoista.
- Erityiset dokumentit kaipaavat erityistä huomiota. Musiikkidokumentit ovat erilaisia, myös ne nuotit, jotka äkkiseltään katsoen saattavat näyttää ihan kirjoilta. Musiikki ei kaipaa erityistä huomiota siksi, että se on musiikkia, vaan koska se on olemassa erityislaatuisilla tavoilla, jotka ovat muille sisällöille pääosin vieraita.
- Monet asiat kariutuvat nykyään rahapulaan. Musiikkikirjastoille sitä rahaa ei oikein koskaan ole riittänyt, eikä varmaan riitä jatkossakaan, elleivät asenteet ja arvostukset muutu. Suomen itsenäisyyden juhluvuotta 2017 on haluttu juhlistaa myös Töölönlahdelle rakennettavalla keskustakirjastorakennuksella, mutta silti vakavasti harkitaan mahdollisuutta, ettei uudessa pytingissä olisi enää ollenkaan musiikkiäänitteitä asiakkaiden juhلاميeltä kohottamassa.
- Miksi suomalaiset kirjastopäätäjät eivät arvosta musiikkia? Voiko se johtua niin mitättömästä syystä kuin siitä, ettei musiikki enää tuota lainaustilastoihin totuttua lisäarvoa? Eivätkö kirjastopäätäjät harrasta musiikkia tai tunne musiikin roolia suomalaisessa yhteiskunnassa? Miksi on vain ”Kirjataloot”, miksi ei myös ”Musiikkitaloita”? Missä ovat musiikin BestSeller-kokoelmat, pokkaritornit ja muut erikoissatsaukset?
- Tiedän aika pitkältä kokemuksesta, ettei tällaisiin väärin kysymyksiin saa vastauksia niiltä, joille kysymykset on suunnattu. 2000-luvun keskustelukulttuurin ydintähän on kirjastomaailmassakin ollut havainto, ettei ongelmaa ole, kun siitä ei suostuta puhumaan. Se on kätevää vastuullisille, ikävämpää kaikille muille.
- Kysynkin tällaisia ääneen siinä toivossa, että musiikin ilmeiseen aliarvostukseen kirjastolaitoksen sisällä herättäisiin poliittisten päättäjien puolella. Kun musiikki kuitenkin kiinnostaa ja innostaa äänestäviä kansalaisia, eikö siihen liittyviä palveluita olisi syytä pitää yllä ja kehittääkin verovaroin ylläpidetyssä palvelulaitoksessa, tässä tapauksessa yleisessä kirjastossa?
- En tietenkään vaadi, että **vain** musiikkia täytyy arvostaa. Mutta aktiivisena kirjastoa käyttävänä veronmaksajana vaadin, että **myös** musiikkia arvostetaan siinä missä kirjallisuutta, elokuvaa ja muitakin sisältöjä. Moderni kirjasto ei jää kirjallisen ilmaisun varaan, vaan avaa käyttäjilleen koko maailman.